

УДК 681.518.3(045)

Н.О. Лисуненко, академічний радник ІАУ
Т.В. Колосова, академічний радник ІАУ**МЕТОДИКА ОЦІНКИ ХАРАКТЕРИСТИК ВИПАДКОВОЇ СКЛАДОВОЇ ПОХИБКИ
ВИМІРЮВАЛЬНОГО КАНАЛУ КООРДИНАТНО-ВИМІРЮВАЛЬНОЇ МАШИНИ**

Національний авіаційний університет, м. Київ, lysunenko@mail.ru

Запропоновано методику проведення оцінки характеристик випадкової складової похибки вимірювального каналу координатно-вимірювальної машини при проведенні метрологічної атестації в реальних умовах експлуатації на етапах проектування, виробництва й експлуатації координатно-вимірювальної машини.

Ключові слова: вимірювальний канал, координатно-вимірювальна машина, квантильний коефіцієнт, метрологічні характеристики.

Вступ

В умовах сучасного виробництва в таких галузях, як загальне машинобудування, авіаційна, аерокосмічна та медична промисловість, вимоги до точності і швидкості вимірювань безперервно підвищуються. З цієї причини зростає роль вимірювальних засобів, точність яких повинна бути на порядок вище, ніж допустима похибка. Відповідно до цих тенденцій в останні роки спостерігається стрімкий розвиток конструкцій і технічних можливостей координатно-вимірювальних машин.

Координатно-вимірювальна машина - це високоточна і ефективна вимірювальна система для використання в машинобудуванні, авіабудуванні, схемотехніці та інших високотехнологічних галузях. Вона являється універсальним і досить гнучким засобом контролю деталей для обслуговування одиничного та дрібносерійного виробництва.

На сучасній координатно-вимірювальній машині можна виміряти практично всі складні поверхні і деталі в цілому. Важливим завданням, що постає в процесі використання координатно-вимірювальних машин, є забезпечення єдності вимірювань та достовірності їх результатів. Результати вимірювань записуються на носії пам'яті, що дає змогу використовувати виміри одразу в програмі для їх опрацювання або виконувати обробку вимірів у режимі реального часу. Щоб вимірювання на координатно-вимірювальній машині здійснювались з необхідною точністю та якістю необхідно провести метрологічну атестацію координатно-вимірювальної машини по елементно.

В даній роботі розглянемо методику оцінки характеристик випадкової складової похибки вимірювального каналу координатно-вимірювальної машини, визначимо його метрологічні характеристики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

На сьогоднішній день число наукових праць, присвячених метрологічному забезпеченню вимірювального обладнання зростає по експоненціальному закону, у зв'язку з тим, що вони мають численне застосування на практиці. Подібні питання досліджувалися Державним підприємством "Науково-дослідний інститут метрології вимірювальних і управляючих систем", розглянуті в роботах Б.Д. Колпака, Є.Т. Удовиченко, А.А. Брагіна, А.Л. Семенюка, В.П. Сусліна, А.В. Джунковського, В.В. Кухарчука, В.О. Поджаренко, Г.Б. Сердюка, Б.М. Олійника та інших [1],[2].

Мета і завдання дослідження — дослідження вимірювального каналу координатно-вимірювальної машини, шляхом розроблення методики оцінки характеристик випадкової складової похибки вимірювального каналу координатно-вимірювальної машини при проведенні метрологічної атестації.

Для досягнення цієї мети необхідно розробити організаційно-методичні основи проведення метрологічної атестації вимірювального каналу координатно-вимірювальної машини.

Вирішення поставленого завдання

Вимірювальний канал, що входить до складу координатно-вимірювальної машини — функціонально з'єднана сукупність засобів вимірювань, по якому проходить один сигнал, що

попередньо перетворюється [6]. Структурна схема вимірювального каналу координатно-вимірювальної машини наведена на рис. 1.

Рис. 1. Структурна схема вимірювального каналу

На рис. 1. введені позначення: Д – датчик; П – підсилювач сигналів, що призначений для перетворення сигналів постійної напруги (0-10) мВ з виходів нормалізаторів в сигнал постійної напруги високого рівня (0 – 10) В; К – комутатор, що комутує сигнали (0 – 10) В; ПН - подільник напруги, необхідний для перетворення сигналу з виходу комутатора (0 – 10) В до рівня (0 – 1) В; АЦП – аналогово-цифровий перетворювач, призначений для перетворення аналогових сигналів, що надходять з виходу подільника напруги, в цифровий код; ПК – персональний комп'ютер, X – вхідна величина; Y – величина на виході вимірювального каналу.

Щоб розрахувати основну похибку вимірювального каналу координатно-вимірювальної машини потрібно врахувати мультиплікативну та адитивну її складові. Всі елементи вимірювального каналу вносять як адитивну, так і мультиплікативну похибки. Проте деякі з них у більшій мірі впливають на одну з перерахованих похибок більше, ніж на іншу. Саме тому необхідно зробити розподіл частин вимірювального каналу у відповідності до внесення ними похибок [1].

Мультиплікативна похибка буде мати наступний вигляд

$$\gamma_{\Sigma} = \gamma_{(K)} + \gamma_{(АЦП)} + \gamma_{(Д)},$$

де $\gamma_{(K)}$ - похибка комутатора;

$\gamma_{(АЦП)}$ - похибка аналогово-цифрового перетворювача;

$\gamma_{(Д)}$ - похибка датчика.

Похибка комутатора складається із трьох складових:

- $\gamma_{(K)1}$ - похибка падіння напруги відкритого ключа (0,4%);
- $\gamma_{(K)2}$ - похибка від витоку струму у кожному відкритому каналі комутатора (0,13%);
- $\gamma_{(K)3}$ - пульсація несучої частоти (0,06%).

$$\gamma_{(K)} = \frac{1}{K} \sqrt{\gamma_{(K)1}^2 + \gamma_{(K)2}^2 + \gamma_{(K)3}^2} = \frac{1}{1,73} \sqrt{0,4^2 + 0,13^2 + 0,06^2} = 0,24\%.$$

Оскільки для всіх складових похибки закон розподілу буде однаковий. Будемо вважати, що значення квантильного коефіцієнта, що рівне $K = 1,73$ [7].

Оскільки похибка аналогово-цифрового перетворювача, що задана технічними параметрами перетворювача, має наступне числове значення $\eta_{АЦП} = 0,2\%$, тоді відповідне вираження мультиплікативної похибки аналогово-цифрового перетворювача має вигляд:

$$\gamma_{(АЦП)} = \frac{\eta_{АЦП}}{K}$$

Значення похибки буде рівне:

$$\gamma_{(АЦП)} = \frac{\eta_{АЦП}}{K} = \frac{0,2}{1,73} = 0,13\%.$$

Датчик вносить мізерну похибку, як у випадку мультиплікативної складової, так і у випадку адитивної складової основної похибки вимірювального каналу координатно-вимірювальної машини.

Тоді мультиплікативна складова похибки набуває значення:

$$\gamma_{\Sigma} = 0,24 + 0,13 = 0,37\%.$$

Визначимо адитивну складову основної похибки. Вона складається із похибок наступних блоків: $\delta_{(ПН)}$ - похибка подільника напруги; $\delta_{(П)}$ - похибка підсилювача; $\delta_{(Д)}$ - похибка датчика.

У загальному випадку знаходимо адитивну похибку вимірювального каналу координатно-вимірювальної машини як суму адитивних похибок, що вносять у систему складові вимірювального каналу

$$\delta_{\Sigma} = \delta_{(ПН)} + \delta_{(П)} + \delta_{(Д)}.$$

Оскільки останньою складовою похибки ми можемо знехтувати, тоді, з урахуванням паспортних даних приладів, обчислюємо значення похибки.

Для підсилювача значення $\delta_1 = 0,03\%$ (паспортні дані), тоді: $\delta_i = \frac{0,03}{1,73} = 0,06\%$.

Для подільника напруги: $\delta_1 = 0,5\%$ (паспортні дані), тоді: $\delta_i = \frac{0,5}{1,73} = 0,29\%$.

$$\delta_{\Sigma} = 0,29 + 0,06 = 0,35\%.$$

Основна похибка вимірювального каналу, з урахуванням адитивної і мультиплікативної складової буде мати наступний вигляд:

$$\Delta_{\text{вк}} = \sqrt{\gamma_{\Sigma}^2 + \delta_{\Sigma}^2} = \sqrt{0,37^2 + 0,35^2} = 0,51\%.$$

Висновки

У результаті досліджень обґрунтовано структуру вимірювального каналу координатно-вимірювальної машини. Сформовано ієрархічну систему методики оцінки характеристик випадкової складової похибки вимірювального каналу координатно-вимірювальної машини.

Проаналізовано похибки вимірювального каналу, що зводяться до оцінки середньоквадратичного відхилення окремих складових вимірювального каналу з врахуванням додаткових похибок від факторів, що впливають на знаходження сумарної похибки процесу вимірювального перетворення, розрахований необхідний об'єм вибірки, що дозволяє забезпечити повноту та правильність проведення вимірювань.

Список літературних джерел

1. Суслин В.П., Джунковский А.В. Методика объемной компенсации систематических погрешностей координатно-измерительных машин на основании измерения плиты со сферами. Электронный журнал «Исследовано в России». – М.: 2006. – 232 с.
2. Бичківський Р., Зорій В., Столярчук П. Основи метрологічного забезпечення. Львів, ДУ «Львівська політехніка», 1999. – 247с.
3. Опрацювання результатів вимірювань: навч. посіб. / М. М. Дорожовець – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2007. – 624 с.
4. ДСТУ 3215-95 Метрологія. Метрологічна атестація засобів вимірювальної техніки. Організація та порядок проведення.
5. ВЕЛИЧКО О.М. Основи метрології та метрологічна діяльність. Навч. посібник. – К.: 2000.
6. ГОСТ 8.596 – 2002 Метрологическое обеспечение измерительных систем. Основное положение.
7. ГОСТ 8.009 – 84 (2003) Нормируемые метрологические характеристики средств измерений.